

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЦЕНТР ТУРИЗМУ І КРАЄЗНАВСТВА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ
РАДА КОЗАЦЬКИХ ОТАМАНІВ УКРАЇНИ
МБУ «ЦЕНТР НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ»
ГОЛОВНИЙ ШТАБ ГРИ „СОКІЛ” („ДЖУРА”)

Організаційні засади проведення заходів
за програмою дитячо-юнацької
військово-спортивної патріотичної гри
Українського козацтва „Сокіл” („Джура”)
у 2011-2012 навчальному році

ДЖУРА-2012

**Упорядник – керівник Головного штабу гри «Сокіл» («Джура»)
Анатолій Грива.**

Збірник вміщує матеріали, які напрацьовані вчителями загальноосвітніх і спеціальних навчально-виховних закладів, працівниками органів освіти, представниками дитячо-юнацьких і молодіжних козацьких організацій Українського Козацтва.

Головний штаб гри «Сокіл» («Джура») щиро дякує Петру Бровку (відійшов у вічність), Юрію Руденку, Валерію Тимофєєву та іншим авторам розробок з питань козацько-лицарського виховання, використаних при формуванні цього збірника.

**Організаційні засади проведення заходів
за програмою дитячо-юнацької військово-спортивної
патріотичної гри Українського козацтва „Сокіл” („Джура”)
у 2011-2012 навчальному році**

ДЖУРА-2012

НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ, В ЯКИХ ВПРОВАДЖУЄТЬСЯ ГРА

Згідно з Законом України «Про освіту» навчальні заклади поділяються на вищі, середні, позашкільні та дошкільні. Гра „Сокіл” („Джура”) запроваджується в усіх зазначених навчальних закладах за групами:

дошкільні навчальні заклади – проводяться ознайомлюючі заходи з української історії та культури, вивчення українських пісень і віршів;

середні та позашкільні навчальні заклади (проводяться заходи згідно орієнтовного плану – додаток 1):

1-4 класи – козачата;

5-8 класи – джури козацькі;

9-12 класи – молоді козаки;

державні та недержавні вищі навчальні заклади I-II рівнів акредитації – молоді козаки;

державні та недержавні вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації – козаки.

ЕТАПИ ГРИ

- проведення заходів орієнтовного плану протягом навчального року;
- підсумкові етапи: шкільний, районний, обласний, всеукраїнський.

ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ГРИ

Організація гри „Сокіл” („Джура”) в навчальних закладах здійснюється на основі Положення, інструктивно-методичних та інших нормативних документів.

Систему обов’язкових взаємопов’язаних форм організації гри в навчальному закладі складають заходи, що проводяться протягом навчального року.

В організації гри бере участь весь педагогічний колектив навчального закладу, учні, студенти, молодь, громадські організації, об’єднання, клуби, що працюють на базі навчального закладу тощо.

Керівник навчального закладу забезпечує необхідні умови для проведення гри; здійснює контроль за виконанням вимог нормативних документів з організації гри.

Заступник з навчально-виховної роботи організовує семінари, педагогічні ради, засідання методичних об’єднань, де розглядаються питання козацької та народної сімейної педагогіки, контролює наявність матеріалів національно-патріотичного змісту в навчальних кабінетах, світлицях, музеях навчального закладу та їх використання в навчальному процесі.

Організатор позакласної та позашкільної роботи (педагог-організатор) контролює роботу дитячих об’єднань, секцій, клубів тощо; організовує заняття з

учителями, класними керівниками, педагогічними та іншими працівниками для підготовки їх до керівництва грою, залучаючи з цією метою членів штабів проведення гри усіх рівнів, працівників Центрів туризму та краєзнавства (Станцій юних туристів), Будинків дитячої творчості тощо; залучає шефів, спонсорів, батьків, громадські організації до проведення дитячо-юнацької військово-спортивної патріотичної гри як у навчальному закладі, так і за місцем проживання; організовує пропаганду здорового способу життя та козацькі принципи і ідеали серед учнівської та студентської молоді, педагогічного колективу, батьків, громадськості.

Відповідальний за проведення гри (призначається наказом керівника навчального закладу із числа педагогічних працівників за їх згодою) – разом з адміністрацією, педагогічним колективом, громадським активом навчального закладу складає план заходів щодо проведення гри, допомагає визначати завдання на навчальний рік та перспективу, проводить заняття з педагогами, вчителями, класними керівниками, вихователями груп продовженого дня, а також з активом з підготовки їх до проведення гри; забезпечує подання відповідних документів до управлінь освіти і науки та штаби; організовує проведення операцій та масових заходів у рамках гри; допомагає в організації походів, експедицій, екскурсій, змагань, зльотів, вікторин, конференцій, вечорів; проводить інструктажі з техніки безпеки; веде облік роботи, здійснює реєстрацію іменних заявок, інших необхідних документів щодо організації та проведення гри; здійснює безпосереднє керівництво проведенням фіналу гри у навчальному закладі.

Вчитель (викладач) фізичної культури організовує фізичну підготовку та контроль фізичного стану учасників гри; слідкує за наявністю в навчальному закладі необхідного спорядження та інвентарю, його поповненням та зберіганням; організовує змагання, бере участь у підготовці та проведенні фіналу гри у навчальному закладі.

Вчитель (викладач) початкової військової підготовки (навчального предмету «Захист Вітчизни») організовує стройовий вишкіл, вогневу підготовку (обладнання тирів та стрільби із різних видів зброї), практичні заняття у військових частинах, частинах внутрішніх військ, МВС, частинах річкового та морського флотів, прикордонних військ тощо; організовує та проводить польове таборування, навчає практичним навичкам застосування засобів індивідуального захисту, способу виживання у несприятливих умовах, топографії, геодезії та картографії; тактики ведення бою інше, слідкує за наявністю в навчальному закладі необхідного спорядження та інвентарю, його поповненням та зберіганням; організовує змагання, бере участь у підготовці та проведенні фіналу гри у навчальному закладі.

Вчитель (викладач) впроваджує ідейні принципи козацької педагогіки в навчально-виховний процес, викладає предмет з урахуванням національно-патріотичних інтересів держави, є консультантом одного із напрямів роботи в організації та проведенні гри; організовує та бере участь у проведенні заходів, передбачених планом роботи з організації та проведення гри у навчальному закладі.

Медичний працівник здійснює медичний контроль за станом здоров'я, обслуговує масові заходи; проводить інструктаж відповідальних за санітарно-гігієнічну роботу, навчає їх надавати першу долікарську допомогу; допомагає у комплектуванні аптечки.

Бібліотекар навчального закладу комплектує у бібліотеці тематичний розділ літератури національно-патріотичного спрямування, методичних матеріалів; організовує виставки, зустрічі з письменниками, вченими-краєзнавцями, істориками, спортсменами, працівниками музеїв, активістами національно-патріотичних організацій та об'єднань, ветеранами, сучасними козаками тощо.

Козацька старшина гри. На чолі кожної структурної козацької одиниці гри стоїть виборна козацька старшина: у рої – ройовий; у чоті – чотовий; у сотні – сотник, писар, осавул, хорунжий; у курені – курінний отаман, писар, обозний, осавул, хорунжий, бунчужний, скарбник, суддя, довбуш, товмач.

Козацька старшина обирається терміном на один рік на звітно-виборних (Великих) Радах у вересні поточного року і здійснює керівництво товариством у період між радами. Рада є найвищим органом козацького самоврядування.

Курінна старшина розробляє і узгоджує з керівництвом навчально-виховного закладу Регламент і Типовий план-графік діяльності куреня на рік.

Гра проводиться під батьківською опікою дорослих козаків. Серед них мають бути особи, які безпосередньо проводять виховну роботу серед козачат, джур козацьких та молодих козаків. Вони називаються козаками-наставниками. Їх призначає місцеве або районне товариство Українського козацтва, або їх запрошують до праці самі джури козацькі та молоді козаки.

Козаки-наставники і почесні козаки беруть участь у всіх видах роботи козацької старшини, але мають лише дорадчий голос і не голосують. Вони мають право первинного вето, накладати попередньо заборону на рішення Ради. Але якщо через деякий час Рада повторно ухвалить те ж саме рішення, воно набуває чинності.

Контрольними заходами, що дозволяють оцінити якісну підготовку школярів за програмою гри, є фінальні етапи – шкільні, районні, обласні та всеукраїнський, що проводяться протягом поточного навчального року.

За результатами шкільного, районного та обласного етапів гри визначаються кращі рої відповідно – навчального закладу, району, області у трьох групах (1-4 класи, 5-8 класи, 9-12 класи). Для організації та проведення районних і обласних етапів залучаються представники військових комісаріатів, військових частин, козацьких та інших патріотичних організацій.

Шкільні етапи гри, як правило, проводяться у березні-квітні.

Районні етапи гри – також у березні-квітні. Участь у районному етапі гри беруть по одній команді від навчального закладу.

Обласні етапи гри – у квітні-травні. Участь в обласному етапі гри беруть по одній команді від району.

До участі у Всеукраїнському етапі гри допускаються по одному рою від Автономної Республіки Крим, областей та міст Києва і Севастополя.

Для участі у районному, обласному чи всеукраїнському етапі гри від навчального закладу визначається один клас на базі якого формується рій у складі 8 осіб (6 хлопців, 2 дівчини). У кожному рою визначається провідник – ройовий. Рій має пройти паспортизацію згідно додатку 2 та виконати умови відбірного етапу підготовки до участі у фінальному етапі.

Клуб «Джура». З метою створення середовища спілкування, обміну досвідом, організації співпраці учасників та організаторів патріотичного виховання молоді

засновано Клуб учасників гри «Сокіл» («Джура»), який існує у форматі інтернет-сторінки.

ІСТОРІЯ, МЕТА, ЗАВДАННЯ, ІДЕЙНІ ОСНОВИ ТА ВИХОВНИЙ ІДЕАЛ ГРИ

Українці – єдина у світі козацька нація. Козацтво є дисциплінованою організацією українського народу, споконвічною формою його самоорганізації і самозахисту в лихоліття на засадах стародавнього Звичаю – Волі як відкрystalізованого етнічного розуму.

Після зруйнування Запорізької Січі в 1775 році, не дивлячись на тривалий процес розкозачення і денационалізації українців Московською імперією, живий ланцюг спадковості Українського козацтва ніколи не переривався: 1775 – 1828 рр. - Задунайська Січ; 1783 – 1868 рр. - Українські козацькі війська і формування у складі імперського війська; 1783 – 1917 рр. - в Україні зберігався козацький стан; 1904 – 1914 рр. - січовий рух в Галичині, створення Легіону українських січових стрільців; 1917 – 1922 рр. - бурхливий підйом відновлення козацтва, його боротьба за відновлення самостійної і соборної України; 1918 – 1933 рр. – існування в Україні Українського Вільного Козацтва, а до 1990 року – збереження духовності і традицій Українського козацтва у ментальності і моралі національно-патріотичної верстви етнічних українців на Батьківщині і в українській діаспорі.

Сучасне Українське козацтво відновилося в Україні в 1990 році і має своєю метою історичну місію шляхом боротьби за незалежність і соборність України, відновленням у етнічній пам'яті українців глибоких національно-патріотичних переконань, традицій і безмежної любові до своєї Батьківщини – втілити в життя українського народу і спонукати на вічність Українську Національну Ідею.

Виховувати в людині патріота своєї Батьківщини, любов до рідного краю, любов до своєї України варто починати з раннього дитинства.

Запорозьке козацтво – гордість української нації і програма має виховати в дітях саме цю гордість за своїх предків, синівську вірність, навчити їх бути сильними, дужими, готовими віддати своє життя, якщо вирішується доля рідної Вітчизни, як це робили славні козаки-запорожці.

У процесі тривалого історичного розвитку передовою силою і формою духовного об'єднання суспільства в Україні було козацтво. Епоха козацтва створила глибоку багатогранну духовність, що стала вершиною української національної культури.

Виховувати в людині патріота своєї Батьківщини, любов до рідного краю, любов до своєї України варто починати з раннього дитинства.

Вільною "КОЗАЦЬКОЮ РЕСПУБЛІКОЮ" називали іноземці нашу Батьківщину – неньку Україну, з глибокою повагою відзивались про її відчайдушних захисників – запорізьких козаків. Хто вони? Якими були, чим захоплювались, звідки черпали сили для своєї нескореної вдачі? На ці й цілий ряд питань має відповісти орієнтовна об'єднана програма для діяльності молодших школярів – КОЗАЧАТ (дітей 1-4 класів), школярів середнього віку – ДЖУР КОЗАЦЬКИХ (5-8 класів) та старшокласників – МОЛОДИХ КОЗАКІВ (9-12 класів).

У козацькі часи нашому народові були приманними високий рівень шляхетності, моральності, духовності, доблесті і звитяги, знання і бездоганне дотримання національних традицій і звичаїв. У козацькій державі не було такого ганебного явища як бездомні діти. Дітьми опікувалося все суспільство. Ці якості потрібні українському народові і сьогодні – в період відновлення своєї державності і особливо завтра, в процесі розбудови і зміцнення могутності нашої Батьківщини, в процесі практичних дій щодо відновлення і збагачення СЛАВИ УКРАЇНИ.

Отже, сьогодні в школярів необхідно виховувати глибокі почуття патріотизму та національної гідності, якостей захисника Батьківщини, високий рівень загальної культури та народних знань (народної астрономії, медицини, агрономії, метеорології) народної естетики, моралі, мистецтв.

Виконанню цих завдань і повинне сприяти Положення про дитячо-юнацьку, військово-спортивну патріотичну гру «Сокіл» («Джура»), яка за напрямками, формою і змістом розрахована на шкільну молодь, а також на допризовну і призовну молодь за місцем проживання за умов умілого, грамотного, ініціативного і активного керівництва дорослих козаків – патріотів, старших товаришів, зокрема педагогів – організаторів дитячих колективів, вчителів історії, української мови та літератури, професійних військових, вчителів фізичної культури та тренерів спорту, керівників вокальних та танцювальних колективів, які забезпечать позитивний результат заходів навчально-виховного процесу.

Відповідна діяльність має охопити майже всі сфери учнівського життя, при цьому треба зважити на ту особливість, що козаками на СІЧІ були лише чоловіки, отже для дівчаток відповідного віку, там, де програмні питання за змістом не можуть бути однаковими, варто паралельно створити свій гурт, де було б передбачено підготовку їх до майбутнього подружнього життя. Жінка в минулому - вірна супутниця козака, вона – берегиня свого роду, отчого дому, але при цьому в кожен важку годину й жінка-воїн, яка може відстояти свою землю від ворога, тобто заступити свого чоловіка-козака, якщо це необхідно. Жінка-мати виховувала у своїх дітей (і в першу чергу у хлопців) мужність, сміливість, твердість і рішучість, інші вольові, необхідні захиснику Батьківщини риси козацького характеру.

За змістом Положення потребує від керівного складу гри певних духовних і фізичних зусиль щодо організації цікавої і ефективної гри, але це не повинно бути стримуючим фактором в навчально-виховному процесі. Сьогодні щось із-за своєї складності не буде повністю виконано, не буде досягнуто... Нічого... Але завтра, з часом, поставлена мета буде досягнута.

Дорогу долає той, хто йде. "Щоб дійти до мети, треба перш за все йти".

НАША МЕТА – шляхом свідомого опанування героїським, лицарським, гуманним і демократичним славного минулого наших предків – Українського козацтва, його традицій, культури, науки, військового мистецтва та господарювання – ДУХОВНО І МОРАЛЬНО ПІДНЯТИСЯ ДО РІВНЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ І ЗАБЕЗПЕЧИТИ ЇЇ ЖИТТЄДАЙНІСТЬ НА ВІЧНІСТЬ.

Дитячо-юнацька військово-спортивна патріотична гра «Сокіл» («Джура») Українського козацтва є базовою і основною позакласною формою оборонно-масової і спортивно-оздоровчої роботи, початкової військової та фізичної підготовки, ідейно-політичного, морально-психологічного та національно-духовного виховання учнівської молоді в позаурочний час, а також допризовної та призовної молоді за місцем проживання.

Метою гри «Сокіл» («Джура») є:

- виховання у юнаків та дівчат глибоких і твердих національно-патріотичних переконань, підготовка молоді до творчої праці, до військової служби та захисту своєї Батьківщини України шляхом залучення молоді до оборонно-масової та військово-спортивної патріотичної роботи;
- формування і виховання у молоді високих морально-психологічних та морально-бойових якостей; мужності, сміливості, рішучості, відваги, стійкості, наполегливості, дисциплінованості і ініціативності на теренах відновлених національних козацьких педагогічних традицій;
- виховання духовно та фізично розвиненого юного покоління суверенної України на історично сформованих засадах козацького світогляду та здорового способу життя, у дусі відданості Батьківщині та її народу на основі відродження національних і загальнолюдських духовних і моральних цінностей.

Передумови організації козацької гри «Сокіл» («Джура»):

- наявність кваліфікованого, ініціативного вихователя, що заявить про своє бажання згуртувати учнівську молодь та дітей і вести з ними виховну роботу за визначеною метою за місцем проживання;
- ініціативна та цілеспрямована на військово-патріотичне виховання учнівської молоді на традиціях Українського козацтва робота викладацько-вчительського колективу навчально-виховних закладів;
- ініціативна та цілеспрямована на військово-патріотичне виховання козацької молоді і підготовку її до військової служби та захисту Батьківщини діяльність старшини первинних осередків та районних товариств Українського козацтва у співпраці з місцевими структурами державної виконавчої влади.

Завданнями гри «Сокіл» («Джура») є:

- виховання у дітей та юнацтва активної громадянської позиції, національної гідності і самосвідомості, любові до своєї Батьківщини – України, готовності захищати свій рідний край;
- опанування козацької культурної спадщини, гри на козацьких музичних інструментах, козацького танцю, козацьких пісень і дум, вивчення козацького живопису, розпису й опорядження козацьких церков і житла, звичаїв і ритуалів, традицій, свят;
- оволодіння художніми промислами, козацькими способами життя і господарювання на землі (в полі, огороді, саду), на пасіці, традиційними видами тваринництва тощо;
- переймання козацьких забав та військових ігор, традиційних козацьких видів фізичної культури, спорту та військових умінь, зокрема різних видів єдиноборства, верхової їзди та кінного спорту, бойового танцю "Гопак" та інших

національних військово-спортивних традицій з метою гартування козацького духу й тіла;

- осягання секретів козацької кухні, здорового способу життя, козацької медицини, знахарства;
- зміцнення та розвиток дружби між дітьми та юнацтвом різних регіонів України.

Для виконання своїх завдань гри «Сокіл» («Джура») створює осередки, де:

- навчає і гартує своїх членів під час занять у навчально-виховних закладах освіти, за місцем проживання, у літніх козацьких таборах і на зльотах;
- щорічно проводить огляд (шляхом проведення змагань) якості вишколу Захисників Батьківщини, козацького військово-патріотичного виховання, вишколу козачат, джур козацьких і молодих козаків (за окремим положенням);
- проводить козацькі походи, краєзнавчі, фольклорно-етнографічні експедиції тощо;
- організовує і бере участь у екологічних акціях та акціях милосердя, культурно-просвітницьких заходах;
- співпрацює з дитячими й молодіжними організаціями України й закордону, з "Пластом", "Соколом", "Січчю" та ін.

Огляд якості вишколу Захисників Батьківщини, військово-патріотичного виховання козачат, джур козацьких, молодих і дійсних козаків у навчально-виховних закладах, за місцем проживання, в районах, областях і на державному рівні організується і проводиться відповідно районними, обласними і Всеукраїнським (Головним) штабами гри «Сокіл» («Джура»).

Ідейні принципи виходять із лицарського покликання «Служіння Богові, Батьківщині, ближнім»:

Бог і Україна.

Добре діло – найкращий дар один одному.

Здоровий спосіб життя та розвиток туристсько-спортивних навичок – основа успішного виховання майбутнього покоління громадян України.

Виховний ідеал гри – формування козацько-лицарського типу сучасної молоді людини.

Козацько-лицарський тип людини – це шевченківський тип людини, який міцно укоренився в духовності і бутті українців. Домінантна ідея такої людини «Борітеся – поборете! Вам Бог помагає!» (Т.Шевченко). Така людина завжди прагне стати володарем становища, господарем землі, невпинно боротися до перемоги з лжетеоріями, ідеями, які послаблюють процеси національного відродження, державотворення. Така людина всіма шляхами і засобами в ідеологічній, духовній сфері та конкретними і щоденними справами наближає «апостолів правди і науки», національних законодавців «з новим і праведним законом» (Т.Шевченко). Козак – людина шевченківського типу відкидає «пристосування до чужої сили в Україні» (М.Шлемкевич) і утверджує себе як «господар домовитий по своїй хаті і по своїм полі» (І.Франко).

Лицарський тип людини – один із найвищих ідеалів українського народу, який утверджений в нашій національній свідомості і самосвідомості талантами, працею рук і зусиллям мозку Т.Шевченка і І.Франка, Лесі Українки, М.Гоголя, П.Куліша, Б.Грінченка і Б.Лепкого, Є.Маланюка, О.Ольжича і Олени Теліги, В.Симоненка і В.Стуса, Д.Павличка і Ліни Костенко та ін. Такий ідеал українця, громадянина нашої держави вчені і митці, політичні, державні і громадські діячі, психологи і педагоги, батьки мають наповнювати сучасним духовним змістом, конкретними державотворчими справами.

Сучасний козацько-лицарський спосіб життя враховує, що боротьба з площини «вогнем і мечем» все більшою мірою переходить у площину боротьби ідей – наукових, політичних, теорій, концепцій, духовних цінностей, інформаційних технологій та практичних справ, конкретної дії, поведінки. Козацько-лицарська духовність спрямовує практичну діяльність на підвищення добробуту українського народу, розвиток його культури, інших сфер життя, державотворення.

Козацька ідеологія кваліфікує забуття рідної мови, культури свого народу, Батьківщини як найтяжчий злочин. У військовий час, коли над Україною нависало чужоземне поневолення, зрадників знищували. Цим самим спрацьовували інстинкт самозбереження народу, ідея захисту його від переродженців, віровідступників, яничарів. Нині їх «винищують» морально.

У ГРІ ТЕРМІНИ ВЖИВАЮТЬСЯ У ТАКОМУ ЗНАЧЕННІ:

Українське Козацтво – суспільна формація, яка історично склалася на традиціях Запорозької Січі – військового духовно-лицарського ордену (Лицарство Запорозьке Низове), що мав жорсткий Статут і духовно-лицарські традиції витворені козаками-січовиками. У періоди національно-визвольних війн Запорозьке Козацтво завжди ставало на захист національних прав і свобод Українського народу, що базувалися на принципах демократизму, волелюбства, виборності, віротерпимості і які стали джерелом формування сучасної Української державності.

Козацтво є дисциплінованою організацією Українського народу, споконвічною формою його самоорганізації та самозахисту в лихоліття на засадах стародавнього Звичаю – Волі як відкрystalізованого етнічного розуму.

Під час національно-визвольної війни під проводом гетьмана Богдана Хмельницького Запорозьке Козацтво визволило українські землі від чужоземного панування і створило Українську гетьманську державу, як удосконалену систему політичної системи Запорозької Січі. До нашого часу, не зважаючи на тривалий процес розкозачення і денаціоналізації українців, живий ланцюг спадковості козацтва ніколи не переривався.

У наш час Українське Козацтво являє собою козацький рух, що об'єднує козацькі організації України та діаспори, які стоять на Звичаї, дотримуються Козацького Звичаєвого права та охороняють Українську Державу.

Головною метою діяльності українських козацьких організацій є праця для ідеї Української Самостійної Соборної Держави.

Соборна Україна – об'єднаність, цілісність, недоторканість суспільства й держави в Україні. Соборність України має кілька вимірів: соборність її земель; соборність державності; соборність громадськості.

Самостійна Україна – така, що не підпорядкована, не підлегла іншій державі.

Українська Держава – існування Української Держави в наш час затверджено Актом проголошення незалежності України (прийнятого Верховною Радою УРСР 24 серпня 1991 року № 1427-ХІІ), в якому зазначено: *"продовжуючи тисячолітню традицію державотворення на Україні, виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами, здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто проголошує незалежність України та створення самостійної української держави – УКРАЇНИ"*.

Українська козацька нація – українська нація (українці) – автохтон Русі-України – єдина у світі козацька нація. Українці проживають на території сучасної України більше як 600 тис. років.

Український козацький народ – складова частина української нації, її головний формуючий чинник, духовно-просвітницьке джерело і захисник культури, мови та релігії нації, Української Держави.

Український козак – це лише русич-українець по крові, без різниці віросповідання – представник окремої верстви українського суспільства (кшатрій): воїн, політик, адміністратор, тобто захисник та управитель Українського народу.

Джура – молодий вихованець, зброєносець і помічник козака. Інститут джур був дуже поширений і авторитетний, бо існував протягом усієї історії козацтва. Стати джурою міг не кожен, а лише той, хто годився до козацької служби, пройшовши певні випробовування – як фізичні, так і моральні. Причому духовна загартованість передувала фізичній, якої набували упродовж кількох років. Виховувалися перш за все розважливність та поміркованість, впевненість у собі і власних силах. За існуючою у Війську Запорозькому традицією кожен козак на схилі життя мав підготувати для служби у Війську замість себе молодого юнака. У джури брали своїх молодших родичів (якщо вони були), а частіше – сторонніх підлітків, яких спочатку привчали до ведення козацького господарства, а пізніше, вже на Січі, навчали військовій справі. Система виховання була досить жорсткою. І далеко не всі вихованці годилися для військової служби. Часто вони успадковували від своїх вихователів не тільки військовий досвід, а й усе майно і господарство. У перших воєнних походах патрон-вихователь пильно опікувався своїм джурою, доки той не набуде певного досвіду і не стане повноцінним козаком. У свою чергу джура мав усіяко дбати про свого патрона-вихователя і беззаперечно виконувати всі його накази, демонструючи при цьому швидкість, дотепність та кмітливність.

Козацький громадський рух – система громадського навчально-виховного впливу, що покликана дати молоді додаткову козацько-лицарську освіту та виховання, забезпечити її надійний духовний зв'язок з предками, розвинути стосунки з сучасниками та зорієнтувати на інтереси нащадків, бо творче

відродження в житті ідей і засобів козацької педагогіки має забезпечити виховання фізично здорових, морально чистих і по-лицарськи мужніх та сильних духом громадян незалежної України.

Козацько-лицарський тип людини – це шевченківський тип людини, який міцно укоренився в духовності і бутті українців. Домінантна ідея такої людини «*Борітеся – поборете! Вам Бог помагає!*» (Т.Шевченко). Така людина завжди прагне стати володарем становища, господарем землі, невпинно боротися до перемоги з лжетеоріями, ідеями, які послаблюють процеси національного відродження, державотворення. Така людина всіма шляхами і засобами в ідеологічній, духовній сфері та конкретними і щоденними справами наближає «апостолів правди і науки», національних законодавців «з новим і праведним законом» (Т.Шевченко). Козак – людина шевченківського типу відкидає «пристосування до чужої сили в Україні» (М.Шлемкевич) і утверджує себе як «господар домовитий по своїй хаті і по своїм полі» (І.Франко).

Козацько-лицарські традиції та звичаї – основна форма регулювання поведінки, правила поведінки, які склалися внаслідок їх практичного застосування на протязі тривалого часу серед козаків, уособлювали собою підсумок історичного досвіду та зародки майбутнього.

Сучасний козацько-лицарський спосіб життя враховує, що боротьба з площини «вогнем і мечем» все більшою мірою переходить у площину боротьби ідей – наукових, політичних, теорій, концепцій, духовних цінностей, інформаційних технологій та практичних справ, конкретної дії, поведінки. Козацько-лицарська духовність спрямовує практичну діяльність на підвищення добробуту українського народу, розвиток його культури, інших сфер життя, державотворення.

Українська козацька педагогіка – це частина народної педагогіки у вершинному її вияві, яка формує у підростаючих поколіннях українців синівську вірність рідній землі, Батьківщині – незалежній Україні. Це народна виховна мудрість, що своєю головною метою ставила формування в сім'ї, школі і громадському житті козака-лицаря, мужнього громадянина з яскраво вираженою українською національною свідомістю і самосвідомістю.

Козацько-лицарське виховання – це шлях досягнення ідеалу вільної та незламної в своїх прагненнях до свободи людини, яка на національних традиціях громадського та політичного життя розвиває рідну культуру й економіку, буде незалежною державою. Це козак-хлібороб – власник землі, її дбайливий господар у часи мирної праці, і одночасно козак-воїн – витязь нескореного духу, честі і звитяги у часи боротьби за волю свого народу.

Організаційна структура гри «Сокіл» («Джура» – учасники гри добровільно організовуються в:

- рої (найменша ланка);
- чоту (клас);

- сотню (паралель класів: молодші, середні, старші);
- курінь (навчальний заклад);
- полк (районне об'єднання навчальних закладів);
- паланка (обласне об'єднання навчальних закладів);
- кіш (всеукраїнське об'єднання навчальних закладів).

Козацька старшина гри «Сокіл» («Джура») (виборна козацька старшина, яка стоїть на чолі кожної структурної козацької одиниці гри) – у рої – ройовий; у чоті – чотовий; у сотні – сотник, писар, осавул, хорунжий; у курені – курінний отаман, писар, обозний, осавул, хорунжий, бунчужний, скарбник, довбуш, товмач.

Отаман (ройовий, чотовий, сотник, курінний отамана) – здійснює загальне керівництво козацьким підрозділом гри, має право підпису на вихідних документах. Отаман обирається на козацькій раді підрозділу. Отаману підпорядкована вся старшина і козаки підрозділу, він самостійно своїм наказом призначає на посади і звільняє всю старшину, крім духівника, судді, голови ради старійшин і інспектора, яких обирає козацька рада.

Писар – веде канцелярію (діловодство), козацький реєстр підрозділу; готує списки козаків для прийняття козацької присяги, отримання посвідчень, подання на присвоєння козацьких звань і разом з отаманом здійснює заходи статутної діяльності осередку.

Осавул – відає питаннями поведінки старшини та козаків підрозділу, організованого виконання військово-патріотичних заходів та вишколом козаків, питанням підготовки приведення до козацької присяги козаків, що прийняття до підрозділу, забезпечує порядок при проведенні козацької ради та інших заходів.

Хорунжий – головний прапорносець, відає козацькими стягами, хоругвами, символікою осередку, крім того відповідає за організацію заходів фізичного виховання молодих козаків.

Обозний – відає господарством та природозахисною діяльністю підрозділу, забезпечує заходи, які проводить підрозділ, матеріальними засобами, транспортом, приміщенням, провіантом та ін.

Бунчужний – завідує козацькими клейнодами – булавою, пірначами, бунчуками, військовими литаврами. Відповідає за організацію культурно-мистецьких заходів та дозвілля козацького підрозділу.

Скарбник – відає фінансами, виконує обов'язки головного бухгалтера козацького підрозділу.

Довбуш – завідує військовими литаврами, барабаном, трубою, якими скликає товариство на Раду, збори. Довбушу підпорядкований Сурмач.

Товмач – перекладач, знає іноземні мови.

Шафар – під час походів заготовляє провіант. Він – ключник, економіст, домоправитель.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА:

- Укази Президента України:
  - від 25 жовтня 2002 року № 948/2002 "Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді";
- Доручення Президента України:
  - від 10 жовтня 2000 року № 1-14/1263 про "Вжиття заходів щодо ширшого залучення козацьких товариств до військово-патріотичного виховання, організації фізкультурно-спортивної, туристсько-краєзнавчої та культурно-просвітницької роботи серед школярів, посилення ролі Українського козацтва у підготовці молоді до військової служби";
  - від 6 травня 2011 року № 1-1\860 щодо активізації роботи по відродженню і розвитку історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій Українського козацтва;
- Розпорядження Кабінету Міністрів України:
  - від 8 грудня 2009 року № 1494-р «Про затвердження плану заходів щодо підвищення рівня патріотичного виховання учнівської та студентської молоді шляхом проведення на постійній основі тематичних екскурсій з відвідуванням об'єктів культурної спадщини;
- Накази:
  - від 27 жовтня 2009 року № 3754/981/538/49 «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання молоді» (Міністерство: у справах сім'ї, молоді та спорту, оборони, культури і туризму, освіти і науки);
  - від 25 грудня 2003 року № 855 «Про затвердження Положення про дитячо-юнацьку військово-спортивну патріотичну гру «Сокіл» («Джура»))» (МОН);
  - від 5 листопада 2009 року № 1011 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 25.12.2003 № 855» (МОН);
  - від 22 січня 2010 року № 28 «Про оголошення розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.12.2009 № 1494-р».

ДОДАТОК: 1. Орієнтовний план заходів щодо впровадження дитячо-юнацької військово-спортивної гри Українського козацтва „Сокіл" („Джура") в навчальних закладах України.

**Орієнтовний план заходів щодо впровадження
дитячо-юнацької військово-спортивної гри Українського
козацтва „Сокіл” („Джура”) у навчальних закладах України**

Обов'язкові заходи, що пропонуються для проведення протягом року в середніх навчальних закладах (9-12 клас – молоді козаки)			
1.	"День козака" (проводиться щотижнево, по вівторках)	Вересень – травень	Навчання козацької старшини та членів козацько-молодіжних підрозділів, гуртів і секцій військово-прикладних видів фізичної культури та спорту
2.	Заходи щодо створення в навчальному закладі організаційної структури гри: рій, чета, сотня, курінь	Вересень	Здійснюється розподіл учасників гри: - рій (найменша ланка); - чета (клас); - сотня (паралель класів: молодші, середні, старші); - курінь (навчальний заклад)
3.	Ради в структурних підрозділах гри	Вересень	Вибори козацької старшини в підрозділах: рій, чета, сотня, курінь
4.	Заходи щодо створення в навчальному закладі організаційної структури гри: рій, чета, сотня, курінь	Вересень	Здійснюється розподіл учасників гри: - рій (найменша ланка); - чета (клас); - сотня (паралель класів: молодші, середні, старші); - курінь (навчальний заклад)

5.	Операція «Екологічна варта»	Вересень - серпень	Турбота про довкілля	
6.	Огляд - конкурс "Навчальній базі початкової військової підготовки та фізичного виховання – козацьку турботу"	Вересень - серпень	Обладнання і ремонт класів, спортивних залів і майданчиків	
7.	Операція "Зелена хвиля"	Листопад	Проведення заходів по насадженню дерев, кущів та інше	
8.	Покрова. День Українського козацтва. Урочисте відкриття гри «Джура» у 2009-2010 навчальному році	Середина жовтня	Ігри та забави «Котигорошко», «Козацьке завзяття», «Козацький гарт», туристично-краєзнавчі походи та екскурсії	
9.	Операція "Дорогою героїв" до Дня Збройних Сил України Районна Спартакіада з військово-прикладних видів спорту	Листопад – грудень	- Екскурсії у військові частини; - Стрільба в тирі; - Комплексна силова вправа; - Стройова підготовка; - Інтелектуальний змаг (вікторини, конкурси) по ЗСУ; - Походи по місцях бойової слави Українського народу	
10.	День пам'яті героїв КРУТ. Інформаційно-мистецький захід.	Кінець січня	- Конкурс героїчної пісні; - Конкурс малюнка; - Конкурс віршів; - Пропагандивно-роз'яснювальні акції для молоді від учасників гри Джура щодо Подвигу Героїв Крут	
11.	Зимове таборування	Січень-лютий	Змагання з зимових видів фізичної культури та спорту.	
12.	Операція "Зелена хвиля".	Березень	Проведення	

			заходів по насадженню дерев, кущів та інше.	
13.	Операція «Захист»	Березень	Підготовка до Дня цивільної оборони, тренування та змагання з цивільної оборони, надання першої долікарської допомоги, транспортування та евакуація потерпілих	
14.	Весняне таборування	Березень	Походи, конкурси, вікторини, ігри та забави	
15.	«Молодь пам'ятає героїв» Красназнавчо-історична акція. Підсумковий захід – інтелектуальний змаг «Відун» по історії Українського війська, (із опертям на свій регіон). Особливу увагу приділити козацтву, Запорізькій Січі.	Березень	Красназнавчі мандрівки околицями свого населеного пункту із метою відновлення могил вояків та пам'ятних військових знаків, меморіалів різних часів. Зустріч з ветеранами воєн різних часів, збір спогадів та матеріалів.	
16.	Операція «Снайпер»	Квітень	Обладнання стрілецьких тирів, місць для стрільби, змагань в стрільбі із пневматичної зброї та спортивних луків	
17.	Фінал козацької військово-спортивної патріотичної гри "ДЖУРА" в навчальному закладі (загальноосвітній школі, ліцеї, училищі).	Друга половина квітня	Національно-патріотичне військово-спортивне свято. Визначення кращої команди навчального закладу 2010 року серед старших класів	

18.	Районний фінал гри	Травень	Національно-патріотичне військово-спортивне свято	
19.	Обласний фінал гри	Друга половина травня	Національно-патріотичне військово-спортивне свято	
20.	Курінна Рада навчального закладу	Червень	Підведення підсумків участі у грі, прийняття рішення щодо переходу до наступного, вищого за віком, ступеня гри: молодих козаків – до козаків	
21.	Всеукраїнський фінал гри	Червень-липень	Національно-патріотичне військово-спортивне свято	
22.	Літнє таборвання	Червень-серпень	Військово-спортивні заняття, конкурси, вікторини, змагання, походи в оборонно-спортивних оздоровчих таборах	

Обов'язкові заходи, що пропонуються для проведення протягом року в середніх навчальних закладах (5-8 клас – джури козацькі)

23.	"День козака" (проводиться щотижнево, по вівторках)	Вересень - травень	Навчання козацької старшини та членів козацько-молодіжних підрозділів, гуртів і секцій військово-прикладних видів фізичної культури та спорту	
24.	Заходи щодо створення в навчальному закладі організаційної структури гри: рій, чета, сотня, курінь	Вересень	Здійснюється розподіл учасників гри: - рій (найменша	

			ланка); - чета (клас); - сотня (паралель класів: молодші, середні, старші); - курінь (навчальний заклад)	
25.	Ради в структурних підрозділах гри	Вересень	Вибори козацької старшини в підрозділах: рій, чета, сотня, курінь	
26.	Заходи щодо створення в навчальному закладі організаційної структури гри: рій, чета, сотня, курінь	Вересень	Здійснюється розподіл учасників гри: - рій (найменша ланка); - чета (клас); - сотня (паралель класів: молодші, середні, старші); - курінь (навчальний заклад)	
27.	Операція "Турбота".	Вересень - серпень	Постійне проведення заходів всебічної допомоги людям похилого віку та немічним. Турбота про довкілля - відновлення (розчистка) джерел, струмків, маленьких річок, озер тощо	
28.	Операція «Екологічна варта»	Вересень-серпень	Турбота про довкілля	
29.	Операція "Зелена хвиля".	Листопад	Проведення заходів по насадженню дерев, кущів та інше	
30.	Покрова. День Українського козацтва. Урочисте відкриття гри «Джура» у 2009-2010 навчальному році	Середина жовтня	Ігри та забави «Котигорошко», «Козацьке завзяття», «Козацький гарт», туристично-краєзнавчі походи та екскурсії	

31.	Операція "Дорогою героїв" до Дня Збройних Сил України.	Листопад-грудень	- Інтелектуальний змаг (вікторини, конкурси) по ЗСУ. - Походи по місцях бойової слави Українського народу	
32.	День пам'яті героїв КРУТ. Інформаційно-мистецький захід.	Кінець січня	- Конкурс героїчної пісні; - Конкурс малюнка; - Конкурс віршів; - Пропагандивно-роз'яснювальні акції для молоді від учасників гри Джура щодо Подвигу Героїв Крут	
33.	Зимове таборування	Січень-лютий	Змагання з зимових видів фізичної культури та спорту	
34.	Операція "Зелена хвиля".	Березень	Проведення заходів по насадженню дерев, кущів та інше	
35.	Операція «Захист»	Березень	Підготовка до Дня цивільної оборони, тренування та змагання з цивільної оборони, надання першої долікарської допомоги, транспортування та евакуація потерпілих	
36.	Весняне таборування	Березень	Походи, конкурси, вікторини, ігри та забави	
37.	Спортивні змагання «від козацьких забав до олімпійських вершин» Презентації козацьких бойових мистецтв.	Кінець березня	Зміст змагань розробляти відповідно до розділу 6 Програми впровадження гри «Джура» із наказу № 855 МОН 2003 року	
38.	Операція «Снайпер»	Квітень	Обладнання	

			стрілецьких тирів, місць для стрільби, змагань в стрільбі із пневматичної зброї та спортивних луків	
39.	Фінал козацької військово-спортивної патріотичної гри "ДЖУРА" в навчальному закладі (загальноосвітній школі, ліцеї, училищі).	Друга половина квітня	Національно-патріотичне військово-спортивне свято. Визначення кращої команди навчального закладу 2010 року серед середніх класів	
40.	Районний фінал гри	Травень	Національно-патріотичне військово-спортивне свято	
41.	Обласний фінал гри	Друга половина травня	Національно-патріотичне військово-спортивне свято	
42.	Курінна Рада навчального закладу	Червень	Підведення підсумків участі у грі, прийняття рішення щодо переходу до наступного, вищого за віком, ступеня гри: джур козацьких – до молодих козаків	
43.	Всеукраїнський фінал гри	Червень-липень	Національно-патріотичне військово-спортивне свято	
44.	Літнє таборування	Червень-серпень	Військово-спортивні заняття, конкурси, вікторини, змагання, походи в оборонно-спортивних оздоровчих таборах	

Обов'язкові заходи, що пропонуються для проведення протягом року в середніх навчальних закладах (1-4 клас – козачата)

45.	Урочистий прийом першокласників в козачата.	Вересень		
46.	Заходи щодо створення в навчальному закладі організаційної структури гри: рій, чета, сотня, курінь	Вересень	Здійснюється розподіл учасників гри: - рій (найменша ланка); - чета (клас); - сотня (паралель класів: молодші, середні, старші); - курінь (навчальний заклад)	
47.	Ради в структурних підрозділах гри	Вересень	Вибори козацької старшини в підрозділах: рій, чета, сотня, курінь	
48.	Операція "Зелена хвиля".	Листопад	Проведення заходів по насадженню дерев, кущів та інше	
49.	Покрова. День Українського козацтва. Урочисте відкриття гри «Джура» у 2009-2010 навчальному році	Середина жовтня	Ігри та забави «Котигорошко», «Козацьке завзяття», «Козацький гарт», туристично-краєзнавчі походи та екскурсії	
50.	Операція "Дорогою героїв" до Дня Збройних Сил України.	Листопад – грудень	Заходи за програмою молодших класів.	
51.	Операція "Зелена хвиля".	Березень	Проведення заходів по насадженню дерев, кущів та інше	
52.	Фінал козацької військово-спортивної патріотичної гри "ДЖУРА" в навчальному закладі (загальноосвітній школі, ліцеї, училищі).	Друга половина квітня	Національно-патріотичне військово-спортивне свято. Визначення кращої команди навчального закладу 2010 року	

			серед середніх класів	
53.	Районний фінал гри	Травень	Національно-патріотичне військово-спортивне свято	
54.	Обласний фінал гри	Друга половина травня	Національно-патріотичне військово-спортивне свято	
55.	Курінна Рада навчального закладу	Червень	Підведення підсумків участі у грі, прийняття рішення щодо переходу до наступного, вищого за віком, ступеня гри: джур козацьких – до молодих козаків	
56.	Всеукраїнський фінал гри	Червень-липень	Національно-патріотичне військово-спортивне свято	
57.	«Козаки сміються та співають» Фестиваль козацької пісні та гумору	Кінець грудня	Завдання для команд у фестивалі: - Гумористично-сатиричний виступ-мініатюра до 5 хв. - 2 Козацькі пісні (акустичне та сучасне естрадне виконання) - Конкурс малюнку на гумористичну тему	
58.	Краєзнавчо-туристичні походи «Козацькими шляхами»	Перша половина червня	Пішохідні мандрівки на 3-4 дні	
59.	Ознайомлюючі заходи з української історії та культури, вивчення українських пісень і віршів	Протягом року		

ДОДАТОК
до Умов проведення конкурсу звітів
про добре діло відповідно до ідейних принципів
лицарства «Служити Богові, Батьківщині, ближнім»

ІНФОРМАЦІЯ

учасникам конкурсу звітів про добре діло відповідно ідейним принципам
лицарства «Служити Богові, Батьківщині, ближнім»

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Мета складання звіту про добре діло відповідно ідейним принципам лицарства «Служити Богові, Батьківщині, ближнім» – продемонструвати, що звання козачати, джури, молодшого козака присвоюється назавжди і стає принципом життя і повсякденної поведінки, повсякчасної допомоги ближньому в ім'я Батьківщини з Богом у серці, зразком для наслідування та для закарбування в своїй маленькій історії літопису добрих справ.

1.2. Звіт складається у письмовій формі.

Загальний обсяг звіту не повинен перевищувати 15 сторінок, в тому числі текстової частини – 10 сторінок.

Звіт повинен бути друкованим та бажано на електронних носіях (формат RTF, документ Microsoft Word, шрифт Times New Roman – 14 pt інтервал - 1,5), мати формат аркуша А-4 і пронумерованим разом з додатками. Нумерація наскрізна і повна.

II. ЗМІСТ ТА СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ ЗВІТУ.

2.1. Звіт повинен мати такі структурні елементи:

- титульна сторінка;
- анотація;
- довідкові відомості (сторінка 2) ;
- фотографії;
- опис доброї справи (сценарій заходу);
- додатки, що демонструють суспільну значимість доброго діла;
- підсумки, висновки, рекомендації.

2.2. Текстова частина повинна носити діловий характер. Опис та розповідь про цікаві події та учасників може мати нарисовий характер.

2.3. Титульна сторінка.

На титульній сторінці дається назва регіону, повна назва навчального закладу чи організації, де рій був паспортизований, загальна назва доброго діла (заходу), місце, термін проведення, прізвище, ім'я, по батькові виховника, його посада, домашня адреса, контактний телефон, E-mail: за формою:

(АР Крим, область, м. Київ, м. Севастополь)

(навчальний заклад, організація, що паспортизували рій)

З В І Т

про добре діло (проведений захід) _____

Загальна тема: _____

Здійснене (проведений) _____
(місце)

з _____ до _____ року

Виховник _____

(прізвище, ім'я, по батькові, посада)

Адреса виховника, контактний телефон,

E-mail: _____

2.4. Анотація.

В анотації у стислій формі викладається головна суть та ідея доброго діла (проведеного заходу). Обсяг – до 0,5 сторінки.

2.5. Зміст.

У змісті вказуються назви всіх розділів, підрозділів та елементів звіту, номер сторінки, з якої вони починаються.

2.6. Довідкові відомості про:

- місце та адресну спрямованість;
- час та тривалість;
- особливі умови проведення;
- список рою, де вказати прізвище, ім'я, по батькові, навчальний заклад, клас;
- назва навчального закладу чи організації, завдання яких виконував рій, короткий зміст завдання.

2.7. Фотографії.

Фотографії у звіті повинні розкривати місце, час, мету даного доброго діла, проведеного заходу, відображати зміст та конкретну участь кожного.

Фотографії повинні мати підписи об'єктів, містити пояснення, мати нумерацію.

У звіті фотографії розміщуються у хронологічному порядку в місцях, де на них є посилання.

Розмір фотографій від 13X18 см до А-4.

2.8. Опис доброго діла (заходу).

- обґрунтування вибору;

- матеріали про виконану роботу, бажано у формі нарису, що докладно розкриває тему.

2.9. Додатки.

- висвітлення у ЗМІ;
- рішення місцевих органів влади, суспільний резонанс.

2.10. Підсумки, висновки, рекомендації.

Розділ повинен відмітити найбільш характерні особливості саме цього доброго діла (заходу).

Розділ містить короткий підсумок роботи, висновки, рекомендації.

Якщо під час виконання доброго діла (проведення заходу) та за їх підсумками відзнятий відеофільм (кліп) тощо, вказати його постійне місцезнаходження, можливість перегляду, умови виготовлення відеокопії.

